

Samen leren met de natuur als inspiratiebron

Een intensief en leerzaam dagje 'op stap' met de opleiding ecologisch hovenier

Marianne van Lier

'Vlinders en andere insecten' is het thema dat de deelnemers aan de tweede opleiding Ecologisch Hovenier op de eerste lesdag na de zomervakantie naar Assen moet lokken.

*Vlak voor de vakantie heb ik de meeste cursisten ontmoet tijdens de zogenaamde portfoliogesprekken. Ik werd zo enthousiast door hun verhalen dat ik besloot bij de eerstvolgende gelegenheid zelf eens een dagje mee te doen. En dat de locatie op 29 augustus de natuurtuin van Joop en Manja Kwak-Smitenberg zou zijn was voor mij extra aantrekkelijk: die tuin kende ik nog niet, maar naar aanleiding van artikelen in *Natura* en verhalen van de cursusgroep van vorig jaar verwachtte ik dat dit biologenpaar een natuurrijke tuin heeft aangelegd die niet alleen voor de vlinders en hommels interessant is.*

Ik reis al op de avond voor de 29e naar Assen: ik wil er zeker van zijn dat ik op tijd ben. Hierdoor begin ik ook heerlijk fit en uitgeslapen aan een dag vol belevenissen.

Tussen kwart voor en kwart over negen arriveren de deelnemers in Assen. Enkelen hebben dan al een urenlange auto- of treinreis achter

de rug. Hoewel de meesten in de noordelijke provincies wonen, zijn er ook mensen die helemaal vanuit Utrecht of Noord- en Zuid-Holland aan de opleiding deelnemen.

We ontmoeten elkaar deze keer in de woning van Marcel Rekers en zijn gezin. Marcel is samen met Heilien Tonckens verantwoordelijk voor de organisatie van de lesdagen. Zij zijn de vaste begeleiders van beide opleidingen die momenteel plaatsvinden. Bij iedere lesdag is altijd een van de twee aanwezig. Normaal gesproken is het eerste deel van het ochtendprogramma in een ruimte (b.v. een buurthuis of cafézaal) in de buurt van de 'locatie van de dag'. Maar omdat het in dit geval gaat om een tuin die een kwartiertje lopen is van Marcel's woning leek dit een betere oplossing. Met een beetje passen en meten kunnen we allemaal in de woonkamer een plekje vinden en is er ook nog ruimte voor een beamer en een scherm.

Ecologische vakantie ervaringen

Als opmaat voor de tweede helft van dit eerste opleidingsjaar heeft Marcel per e-mail gevraagd 'om voor jezelf na te gaan welke interessante en inspirerende ecologische vakantie-ervaringen je hebt opgedaan/doorgemaakt.' Na het dagprogramma te hebben toegelicht begint hij zelf te vertellen over zijn eigen ervaringen, daarmee de drempel verlagend voor de deelnemers. 'Ik heb dit jaar expres geen flora's en andere determinatieboeken meegenomen. Ik ben weer gaan tekenen. Dan kijk je toch beter. Het maakte me weer nieuwsgierig.' Gefascineerd was hij door de getijdenpoeltjes die hij in de Bretagne zag. Wat een leven in dat heldere water! En hem was ook opgevallen dat er andere struiken als hagen waren aangeplant. 'Soorten die wij niet kennen, maar waar er best onder kunnen zijn die ook voor onze tuinen interessant kunnen worden.'

Henk van der Veer (werkzaam in het groen in Amsterdam) was op Vlieland: 'In de drek heeft elk beestje zijn plek. Het wad lijkt zo dood als een pier, maar is vol leven.' Daar had hij samen met zijn zoontje van genoten. Weer thuis in Amstelveen had hij gezien dat de sloten helemaal vol kroos waren gelopen.

Waterplanten en vissen leggen hierdoor het loodje. Ook andere cursisten is dat opgevallen. Als mogelijke redenen worden de zachte winter en de vele regenbuien deze zomer genoemd waardoor er veel mest ingespoeld is. Er wordt naar oplossingen gezocht. Henk zou wel een machine willen ontwikkelen om het kroos te oogsten. Daar schijnt veevoer van te maken te zijn. En wellicht is 'een broodje kroos' wel heel gezond.

Ria Lenferink (NME-centrum Weizigt, Dordrecht) werd tijdens haar vakantie in Hoch-Sauerland regelmatig herinnerd aan een lesdag met Hein Koningen. Die had hen enthousiast gemaakt voor schaduwkruiskruid. En deze plant had ze daar massaal zien bloeien.

'Inderdaad prachtig!' Gilberto Squizzato (heemgroen Leeuwarden) vertelde dat deze plant het bij hen in het heemgroen prima deed. Zich ook goed verspreidde.

Martine Helleman (verzorgt het groen op een landgoed in Soest) had in Drente gefietst, om ook op die manier het noorden beter te leren kennen. Haar waren vooral de vuilbomen opgevallen, vol bijen. En ook dat de bessen van sleedoorn, wegedoorn etc. dit jaar zo groot waren. Ja, dat herkennen we allemaal. Ook andere fenomenologische verschijnselen gaan nu in rap tempo rond. Iedereen heeft daar wel wat

over te zeggen. Maar Marcel realiseert zich dat dat een te omvangrijk thema voor dat moment is en gaat over tot het volgende onderdeel van het programma: de presentatie van de uitwerking van de opdracht van de vorige keer, in dit geval toegepaste vegetatiekunde.

Opdracht

Na iedere lesdag volgt een opdracht met als doel de opgedane kennis te verdiepen, door op een van de drie terreintjes die iedere cursist twee jaar lang volgt, te bekijken hoe de situatie in eigen omgeving er uit ziet c.q. verbeterd kan worden.

Ria heeft als een van 'haar' gebiedjes gekozen voor het Loetbos in de Krimpenerwaard. Hier loopt een veenriviertje doorheen, en er is naast bos ook sprake van graslanden die geweid en gehooïd worden. Ze heeft twee terreintjes van 4 vierkante meter uitgezet en geïnventariseerd. De terreintjes oogden op het eerste gezicht verschillend: nummer een leek voornamelijk uit gras te bestaan en bij het tweede terreintje zag ze o.a. watermunt en kale jonker. De bedoeling was uit te zoeken tot welke ecologische groepen de aanwezige soorten behoren en wat dat zegt over de milieuomstandigheden. Terreintje 1 bleek 10 soorten te bevatten (waaronder 60% witbol), die allemaal (o.a.) voorkomen in G 47, dit is een ecologische groep die wijst op een vochtig (4), matig voedselrijk (7) milieu. In het tweede graslandje herkende ze 19 soorten, waaronder veel pitrus, watermunt en wolfspoot. G 27 is hier de ecologische groep waar ze bijna allemaal (ook) in thuishoren; dit wijst op natte (2), matig voedselrijke omstandigheden. Ria heeft ook naar het beheer gekeken

(waarschijnlijk 1 maal per jaar maaien, nog niet gebeurd op dat moment) en de pH gemeten. Die was 7,5 - 8.

Ze presenteert haar gegevens zeer overzichtelijk in een powerpointpresentatie en krijgt daar complimenten voor. Ook voor degenen die nog niet zo goed raad wisten met de opdracht is het nu wel duidelijk wat de bedoeling is. Marcel vult nog het een en ander aan: maakt er op attent dat er ook nog op andere zaken gelet kan worden, zoals de dynamiek veroorzaakt door waterstandswisseling. De grote hoeveelheid pitrus wijst er wel op dat daar nog iets aan te onderzoeken valt. We praten nog even na over de hoeveelheid vierkante meter die voor dit onderzoek aangegeven is: het lijkt er altijd op dat er net een stukje verderop andere interessante planen staan die je door je keuze net niet meeneemt...

Belevingsopdracht

Typisch voor deze opleiding is het grote belang dat gehecht wordt aan intensief waarnemen en het onder woorden brengen van de ervaringen die dat oplevert. In weinig woorden bij voorkeur. Als we terug zijn na in 10 minuten de tuin achter en voor het huis te hebben 'bekeken' (met alle zintuigen) is het Max Lambers die slechts één woord nodig heeft: 'speels'. Dit wordt door anderen nog wat aangevuld. 'Hele tuin speels', 'Verhoudingen goed'. Gilberto heeft zijn smaakzintuig aangesproken: 'lekkere appels' (maar wel van de burens, lacht Marcel). Voor Henk was de geur van de mispel typerend voor deze tuin. Arno Rosema vond het leuk dat er in de voortuin ijzerhard groeide. Er volgt een gesprek over meer en minder gewenste planten,

bomen en struiken. En dat je daar verschillend over kunt denken en er zelf ook niet altijd hetzelfde over denkt. Pispotjes bijvoorbeeld, nu ze zo bloeien, zijn ze toch een verrijking van de tuin.

De natuurtuin van Joop en Manja Kwak en haar omgeving

Dan is het tijd naar het eigenlijke doel van deze dag te wandelen: de tuin van Joop en Manja Kwak. Ik had me daar een bloemrijke stadstuin bij voorgesteld, maar als we het paadje langs het huis afgelopen zijn, kijken we uit over een zeer landschappelijke tuin, met dichtbij het huis de intensievere gedeelten met o.a. een rotstuin, moestuin, verschillende vijvers en verderop bloemrijke graslanden (kort geleden gemaaid) en bosjes. Bijzonder sfeervolle zitplekjes ontdekken we, zowel direct bij het huis als op het terrein. Een apart element is de 'slenk'.

Deze tuin is een apart artikel in Oase waard; in dit artikel wil ik me daarom beperken tot de activiteiten van de cursisten. Joop vertelde aan de hand van grote foto's over de aanleg van de tuin in de verschillende fasen. Daarna werd de groep in tweeën gesplitst. De ene helft werd door Joop langs alle interessante plekjes in de 'tuin' (is een terrein van naar schatting 2-3 ha nog wel een tuin te noemen?) geleid, terwijl de anderen eerst met Marcel de omgeving verkenden. Beide rondleidingen bleken elkaar uitstekend aan te vullen. De tuin is heel goed in het landschap geïntegreerd en het omringende landschap heeft zeker referentiebeelden opgeleverd voor de tuin; de slenk (vol blauwe knoop) in de tuin bleek bijvoorbeeld een ouderzusje in het landschap te hebben, dat we met Marcel vanuit de berm aan de andere kant van de straat bekeken. Er blijkt een heel uitgebreid systeem aan diepjes te zijn, die behoren bij het bovenstroomse deel van het beekdallandschap van de Drentse Aa. Het slootje langs de tuin maakt daar deel van uit. In de bermen bloeien in de lente bosanemonen en later 3 havikskruidsoorten

en hengel (zagen we daarvoor ook al in de bosranden van de tuin). In de greppel kwelindicatoren als moeras-spirea, gewone wederik en zelfs hier en daar holpijp. Aan de westrand van de tuin bevindt zich een bosje, dat al op oude kaarten voorkomt. We zien o.a. bosgierstgras dat een indicator is voor oud bos en zelfs wat pollen reuzenzwenkgras (maar misschien is dit uit de tuin van Joop en Manja afkomstig). Het Drentse Aagebied is kerngebied voor een aantal boomstruiken, zoals wegedoorn, laurierwilg en wilde appel. Deze soorten verjongen zich in deze situatie nauwelijks meer. En prima dus dat Joop de wegedoorn weer heeft opgekweekt uit zaad en een plek heeft gegeven in hun tuin. De laurierwilg heeft zich spontaan op hun terrein gevestigd. Aan de zuidzijde van de tuin bevindt zich het Anreper diepje. Dit eertijds zwaar vervuilde beekje zit nu vol met pijlkruid en kleine egelskop. De bermen van het fietspad doorsnijden keileemhoudende bodems die op de flanken van het beekdal dagzomen. Daar kun je nog een enkele blauwe knoop vinden. Een soort die volgens Marcel vroeger de beekdalen in deze tijd van het jaar blauw gekleurd moet hebben. In de slenk die Joop en Manja uit lieten graven in hun tuin krijg je daar nog een uitstekend beeld van! Nog zelden zo veel blauwe knoop bij elkaar gezien. Joop vertelt dat ze daarom dit gedeelte van het terrein zo laat mogelijk maaien.

Samen ben je meer dan de som van de delen

Na de lunch krijgt Ben Nieuwenhuisen de gelegenheid zijn kennis en ervaring als imker met zijn medecursisten te delen. Hij vertelt ook

over de geschiedenis van de bijenteelt, heeft interessante materialen bij zich en laat ook de solitaire bijen niet buiten beschouwing. Zijn verhaal is een mooi voorbeeld van wat alle cursisten tijdens de portfoliogesprekken vertelden: we leren ook zoveel van elkaar! Iedereen brengt op gezette momenten of ook spontaan de (ervarings)kennis in die een leven lang bij elkaar gesprokkeld is. Na Ben's voordracht deelt Marcel netjes uit, wijst hij op documentatiemateriaal en vraagt iedereen in tweetallen te gaan ontdekken welke insecten er op verschillende soorten planten voorkomen. Met de schepnetjes kunnen ook de vijver, de poel en het diepje bemonsterd worden. Erwin Hooge: 'Heerlijk dat we dat nu eens kunnen doen zonder dat je per se kinderen mee hoeft te nemen als excuus!'

Ik loop rond over het terrein en fotografeer: de tuin, de bloemen, de bijbehorende insecten en - vooral - het enthousiasme van de cursisten die van alles ontdekken. Martine valt op dat op deze halfbewolkte dag er steeds weer een enorm gezoem te horen is als de zon weer eens even (heel fel) schijnt. Het lijkt wel een enorm ontwaken. Het valt niet mee de verschillende insecten tot op de soort te determineren. Maar daar ging het vandaag ook niet om. Wel om eens goed naar het gedrag te kijken, daar eens rustig de tijd voor te nemen; te zien op welke soorten planten bijen, hommels en/of zweefvliegen afkomen. Vlinders zagen we gelukkig ook nog, al waren het er niet veel, maar een landkaartje, een gehakkeld aurelia en een atalanta

tegelijk op een grote 'bos' herfst-aster, dat is natuurlijk wel leuk. Met elkaar komen we aan het eind van het uurtje zoeken toch nog wel op een flink aantal soorten, vooral veel zweefvliegen. Opvallend was hoe weinig honingbijen we zagen. Ben vond dat ook jammer, had daar graag in de tuin nog iets meer over verteld. De oorzaak was duidelijk toen we weer terug bij het huis waren: tientallen bijen hadden intussen de ramen ontdekt die Ben bij zijn inleiding rond had laten gaan om eens goed te bekijken, en waar zo te ruiken nog heel wat honing in zat! Mooi spontaan cadeautje voor de bijen!

Terug in de tuin van Marcel volgde dan nog bij een glaasje sap een evaluatierondje. Alle onderdelen van het programma passeerden de revue. Er laaide nog even een korte discussie op over 'wat ecologisch is'. Een discussie die in deze groep iedere keer weer terug komt. Ben heel benieuwd of ze er aan het eind van de opleiding, die voor hen nog anderhalf jaar duurt, uit zullen komen met elkaar.

Interesse in deze tweejarige opleiding, die georganiseerd wordt in samenwerking met TerraNext? Het is de bedoeling in januari weer met een nieuwe groep te starten. Op 29 september (13.30 uur) is er een voorlichtingsmiddag in Wilhelminaoord. Voor aanmelding en nadere informatie kun je contact opnemen met Heilien Tonckens (0516-433292), Marcel Rekers (0522-251368) of Stichting Oase (024-6771974).

Als een grazend dier

Een warme droge dag tussen twee onweersdagen in. Wie zelf zelden of nooit in de tuin werkt, en mij nu bezig ziet het kleefkruid en de brandnetels tussen de frambozen- en bessenstruiken uit te halen, denkt wellicht dat dit een uiterst onaangenaam werkje is, een straf.

Niets is minder waar. Bedachtzaam bewegend verzamel ik de kleverige stengels van het kleefkruid die mijn armen schrammen. Omzichtig, om mijn armen niet open te halen aan de stekelbes, trek ik met mijn gehandschoende hand de brandnetels uit. Ik tracht ze zo ver mogelijk naar beneden aan te vatten, zodat de stengels niet breken, maar het is haast niet te vermijden dat ze soms onverwacht uithalen en hier en daar een jeukende roze bobbel achterlaten op mijn onverantwoord blote onderarmen. Lijster, bosduif en tuinfluiter zitten vlakbij, voor hen ben ik op dit moment een groot maar tamelijk ongevaarlijk grazend beest. Wat verderop gaat het alarm van een winterkoning, het blijkt niet voor mij bestemd te zijn, maar voor de poes van de burens. Af en toe proef ik de verrukkelijke smaak van een framboosje, zo recht van de struik. Ik keer terug in de tijd, toen ik - een kind nog - dit werkje mocht doen in de tuin van mijn grootmoeder, ruim 50 jaar geleden. Nog veel verder keer ik terug, naar de aeonen toen mensen nog plukkers en verzamelaars waren, en ze, zoals de berggorillas van Dian Fossey zaliger dat nog altijd doen, leefden van wat ze vonden in de natuur. Al mijn zorgen vallen van mij af. Voor korte tijd vertoef ik in Eden, schuldeloos als een grazend dier.

Johan Heirman

